

GULYÁS JÁNOS

CIVIL JELENTÉS

*A 2006 szeptemberében és a forradalom 50. évfordulóján,
október 23-án elkövetett emberi jogsértésekről*

2007-ben, egy februári sajtótájékoztatón tarták a nyilvánosság elé a Civil Jogász Bizottság tagjai a 2006 szeptemberében, az '56-os forradalom 50. évfordulóján, október 23-án történt emberjogi jogsértéseket. Szóltak többek között az öszödi beszédről, a gyülekezési jog betiltásáról, az MTV ostromáról és a rendőri túlkapásokról, a törvénytelenégekről és a gumilövedékek használata miatt okozott súlyos, testi sérülésekről. Megszóltak az események áldozatai is, akik közül soknak akkor még mindig bírósági szakaszban volt az ügye. A sajtótájékoztatón, a Civil Jogász Bizottság jelentése alapján, a 2006 őszi történetek felelősét is meg lehetett már nevezni, s ez sugallta az ötletet, hogy a tévéhíradók képanyagának a segítségével összeállítást készítsék a történetekről. A filmben azért is jelentős az archív híradórészletek szerepe, mert ezek a kronológiáját is adják a 2006-os, őszi cselekmé-

nyeknek, az értelmezését azoknak, akik nem tudták mindezeket figyelemmel kísérni, s mindenképpen értelmezését adják az utókornak, a később felnövő generációknak.

Ez a film támogatás nélkül készült (no budget film) 2006–2007-ben, majd 2011-ben kiegészítve. A Hír TV úgy engedélyezte az általam rögzített híradók felhasználását, hogy egy alkalommal, ismétlés nélkül ingyen sugározhatja, s öt éven keresztül ők a jogtulajdonosok. Ám ezalatt egyszer sem tűzték műsorra. Ígéretések ellenére sem a Duna Tévé, sem az MTV, s az MTVA sem mert a vetítésére ígert mondani. A 2008-as Magyar Filmszemlén sem engedték bemutatni. Ám 2011-ben, Los Angelesben fődíjat kapott. ♣

A Civil jelentés című dokumentumfilm a You-tube-on (<https://www.youtube.com/watch?v=O9UfdtiSRgk> linken) megtekinthető.

Gulyás János: Civil jelentés című filmének dokumentumképei

1956
2016
A MAGYAR SZABADSÁG ÉVE

„VETÍTENI KELLENE”

2007 októberében a *Magyar Nemzetben* Lőcsei Gabriella író Gulyás János filmjéről. „Ha egyvégtében nézi meg az ember ezt a filmet – nem könnyű feladat, elismerem –, a megvilágosodás sem marad el a döbbenet és a megindultság mellől. Miközben ugyanis ki mosolyogva, ki könnyeit nyelve sorolja 2006-os tapasztalatait, a vallomásokat a szavakkal felidézett történeteknek megfelelő időpontban és helyszíneken készült híradóképek hitelesítik – a sok mozaikból monumentális tabló áll össze. [...]

A film sorra veszi, hogyan vélekednek a történekről a rendőri brutalitás áldozatait, hogy mi az álláspontja az eseményekkel kapcsolatban a jog tudorainak, s hogy miként tálalta az eseményeket a média. Aztán meg-

gyözi nézőjét, hogy miként a bizottság (*Civil Jogász Bizottság – a szerk.*), a film sem állt volna össze, ha nem vesztették volna el a szemük világát egyesek a fejükre célzott lövések következtében. Ha nem szakította volna le gránát az ujjukat, ha nem kellett volna tízesével kiszedni a gumilövedékeket a sérültekből, ha nem rugdosták volna a földön fekvő, magatehetetlen embereket, míg csontjuk nem törött, s ímaszkos, azonosítójel nélküli rendőrök. Ha a bebörtönzések nyolcvan százaléka nem bizonyult volna törvénytelennek, ha a rendőri erőszakot felelősségre vonás követte volna, nem pedig fényes kitüntetés.

Mindezt egy esztendővel a keserű tapasztalatok után nem szabad elfelejtenünk. A *Civil jelentést* 2007 októberében is vetíteni kellene valahol.”

„Ilyen nagy dolog a Szabadság?”

Emigráció – forradalom – művészet

November 4-én nyílt meg a Petőfi Irodalmi Múzeum új kiállítása az '56-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulójának emlékére. A múzeum ez alkalommal az emigrációba kényszerült művészek, írók és az 1956-os forradalom kapcsolatát szeretné bemutatni, középpontba állítva a forradalom kitörése idején már emigrációban élő, illetve a leverése után elmenekülő alkotók megnyilvánulásait. A személyes portrék mellett súlyt fektet az emigrációs orgánumokra: a rádiókra, a sajtókiadványokra és a publicisztikákra. Számos ritkaságot, vagy soha nem látott dokumentumot, képzőművészeti alkotást, illetve kevésbé ismert audiovizuális dokumentumot ismerhetnek meg így a látogatók.

A 20. század története a kivándorlás traumájának története is. A század második felében három nagy, politikai emigrációs hullámról beszélhetünk. 1944–45-ben a háborús kataklizma százezreket sodort nyugatra. Néhány évvel később a kommunista fordulattal azonosulni nem tudók újabb hulláma következett, őket „szellemi” vagy „elitemigráció”-nak is szokták nevezni. Egy évtized sem telik el ezután, s '56-ban a forradalom eltiprása után – óvatos becslések szerint is – százötvenezeren-kétszázezren menekülnek el. Nekik lesz „a világ otthonukká” Dél-Amerikától Ausztráliáig.

KIÁLLÍTÁS AZ 1956-OS FORRADALOM
ÉS SZABADSÁGHARC 60. ÉVFORDULÓJÁN
2016. NOVEMBER 4. – 2017. ÁPRILIS 2.

Ilyen
nagy
dolog
a Szabadság?

EMIGRÁCIÓ / FORRADALOM / MŰVÉSZET
Petőfi Irodalmi Múzeum, 1053 Budapest, Károlyi utca 16.

A programot az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára létrehozott Emlékezőbizottság támogatja.

Száműzötként, szabadon

(1. terem)

Minden hír, amelyik otthonról érkezik, kétszeres öröm vagy fájdalom. A magyar emigráció, miközben küzdelmesen alakítja működése kerekeit, szüntelenül figyelemmel kíséri a magyarországi eseményeket. A hazától elzárva csak a rádió hullámain, vagy léggömbökre kötözött röplapokon adhatnak hírt magukról, egy „másik” haza eszményéről. Azok, akik már a nyugati demokráciákban érték meg 1956 októberét, s akik elnyomásból lélegeztek fel, egyaránt döbbenet tettek fel a kérdést: „Ilyen nagy dolog a Szabadság?”

A kommunista hatalomátvétel után eltávozó képzőművészek és írók döntésükkel a diktatúra elutasítását jelképezték, s hozzájuk csatlakoztak a Magyarországot 1956-ban elhagyó újabb száműzöttek, akik itthon csak titokban alkothattak. A menekülés az utóbbiaknak alapélmény, míg a régebben távozottaknak felsajgó seb. A '56-os eseményeket itthon és a nagyvilágban teljesen másként kommentálják, de mindenki meggyőződéssel állítja: Így történt! Miközben az emigránsok közös élménye, hogy Kelet eltiporta, míg Nyugat cserben hagyta a magyar forradalmat.

Mindenki abban reménykedve hagyta el hazáját, hogy egyszer még visszatérhet. Addig azonban, hazafelé vigyázó tekintettel, az emigráns írók lapot alapítanak, vagy csatlakoznak valamely meglévő orgánumhoz. A nyomtatott kiadványok azonban nehezen jutnak át a határokon. A száműzetésben felértékelődik az anyanyelv szerepe, ezért a szerkesztőségek számára keresetté válnak a Nyugatra távozott magyar írók. A nyomtatott sajtó mellett sokan megtalálják helyüket egy-egy rádió szerkesztőségében, s nagy szerepe lesz a „hangzó publicisztikának.”

A Szabad Európa Rádió – SZER

(2. terem)

A második világháborút követő hidegháborús időszak egyik jelentős, nyugati vállalkozása a Szabad Európa Rádió létrehozása volt. A SZER Magyar Osztálya 1950 elején alakult meg, s az első, kísérleti adást 1950. augusztus 4-én még New Yorkból sugározta. Az 1950 júniusában – Frankfurt am Main közelében – kiépített adóberendezéssel a SZER műsorai az év végére eljutottak Lengyelországba, Csehszlovákiába, Magyarországra, Romániába és Bulgáriába is, míg 1951. október 6-ától már egész napos, magyar nyelvű műsort közvetített Münchenből.

Az '56-os forradalom heteiben a SZER Magyar Osztálya – a hiányos ismeretek ellenére is – tudósított az eseményekről, azonban a hír- és helyzetmagyarázatok mind a kortársi, mind az utólagos elemzések szerint is gyakran megbízhatatlanok voltak. A rádió 1956-os szerepéről manapság is viták folynak.

A forradalom leverését követően a rádió új műsorokkal jelentkezett. Előterbe kerültek a szórakoztató, zenei adások. Legismertebb és leghallgatottabb az 1959-ben indult *Tinédzserparti* volt, Ekecs Géza (álnevén: Cseke László) szerkesztésében, amelyet a 60-as évek elején, szintén az ő ötletei nyomán, a *Délutáni randevű* követett.

Emke Kávéház 1956, grafika

MÁRAI SÁNDOR: SZABAD EURÓPA RÁDIÓ, VASÁRNAPI KRÓNKA, 1955. október 23. (részlet)

Kedves hallgatóim, ritkán esik meg, hogy a Szabad Magyarország Hangjának munkatársai az otthoni kommunista kormányzat valamely óhajával egyetértenek, s ezért különös örömről szolgál, hogy most, e rádió sugárzásának ötödik esztendejében, az új négyhatalmi tárgyalások időszakában, végre egyszer teljes és maradéktalan egyetértésünkről biztosíthatjuk Rákosi Mátyást, s mindazokat a kommunistákat, akiknek nevében odahaza ez az államférfi nyilatkozni szokott. S noha a Szabad Magyarország Hangjának munkatársai, a nyugati sajtóetika szabadság princípiumainak szellemében, nem kollektív utasításra, hanem mindig saját felelősségükre és teljes szellemi szabadsággal mondják el azt, aminek közlését időszerűnek vélik, ez alkalommal, úgy hisszük, kollektív értelemben is, e rádió minden munkatársának szívéből beszélünk, amikor bejelentjük, hogy végre egyszer tökéletesen egyetértünk Rákosiékkal és a hazai kommunista kormánnyal. Magunkénak érezzük óhajukat és követelésüket, mert mi is valljuk és követeljük, hogy ez a rádió, a Szabad Európa Rádiója, s annak nagy műsorán belül a Szabad Magyarország Hangja hallgasson el végre. Megértjük Rákosit, amikor ezt követeli. Megértjük az orosz vezetőket, amikor a nemzetközi tárgyalásokon, így legutóbb a genfi, júliusi, négyhatalmi konferencián, majd a közelmúltban Adenauer moszkvai tárgyalásai alkalmával idegesen, panaszosan és határozottan követelték, hogy a Szabad Európa Rádió szüntesse be működését, a rab népek tájékoztatását és lelki ellenállását rendszeresen erősítő léggömbök röplapjai ne hulljanak többé a Szovjet által megszállva tartott országok földjére. Ennek időszerűségét mi is érezzük. [...] Igaza van Rákosinak, mint Hruscsovnak és Bulganyinnak, amikor azt mondják, elég volt. Mi is azt mondjuk, a rab népek is ezt mondják. Ez a rádió elhallgat abban a pillanatban, amikor megvalósultak azok a célok, amelyeknek érdekében szabad emberek életre hívták. A Szabad Európa Rádiója, mint a Szabad Magyarország Hangja elhallgat, mihelyst megszólalhat a Szabad Magyarország. Előbb nem.

(A kiállítás 2017. április 2-áig látogatható.)

British Broadcasting Company – BBC

A BBC 1939. szeptember 5-én közvetítette első magyar adását. A rövidhullámon elérhető műsorok józanságukkal és tárgyilagoságukkal ellensúlyozták a háború alatti, német propagandát. A magyar osztályt vezető angol igazgatót 1946-tól az ismert színész, Tarján György váltotta. A Rákosi-korszak éveiben a BBC Magyar Osztályán olyan ismert újságírók dolgoztak, mint Mikes György humorista, Tábori György, Katona Pál, Urbán György, Kanócz István, majd az Olaszországból érkezett Cs. Szabó László.

Az 1956-os forradalom idején a BBC továbbra is igyekezett tárgyilagos beszámolókat közölni. A forradalom leverése után került a szerkesztőséghez a már akkor ismert Határ Győző, Pallai Péter, Jotischky László, Fischer György, később pedig Sárközy Mátyás, Neményi Nínon és Szász Béla is.

Menekülttáborokban

(3. terem)

A menekülttábor légköre szinte kibírhatatlan volt, mindenki mindenkivel összeveszett, ugyanis a kimerült, elkeseredett emberek nehezen tudták egymást elviselni. Legszívesebben, persze, Párizst választottam volna. Mint annyi írogató magyar fiatal, én is Párizs-rajongó voltam, de a francia kaland reménytelennek látszott, nem volt francia toborzóiroda a menekülttáborban. [...] Egy reggel kint ögyelegtünk a kőkeményre fagyott, sáros udvaron, amikor a tábor bejáratánál két csinos, kosztüm-kabátkás nő és egy jóképű, öltönyös fiatalember tűnt fel a mínusz tíz fokos hidegben. Nemsokára megnyitották irodájukat, s a hangosbemondón bejelentették, hogy aki Franciaországba akar menni, iratkozzék fel náluk. [...] A vasútállomásra vittek; kiderült, hogy egy francia vonatszerelvény vár bennünket...

Estére megtelt a vonat, elindultunk Franciaországba. Felejtethetlen utazás! Amerre csak mentünk – Ausztrián, Svájcban és Franciaországon keresztül – ezek vártak ránk, magyar hősökre, az állomásokon késő éjszaka is. Éljenek, sírva szorongatták a kezünket, élelemmel és ruhával halmoztak el. Szem nem maradt szárazon. Azután menet közben kidobáltuk az ablakon a sok narancsot és banánt – nem ízlett az ismeretlen déligyümölcs.

Nagy Pál: *Journal in-time. Él(e)tem 1., 2001 (részlet)* ♦♦

FILMKÉPEK ÉS ÉLETKÉPEK

1956 JELENLÉTE A MAGYAR JÁTÉKFILMEKBEN

Ahhoz a nemzedékhez tartozom, amelyiket '56-os nemzedéknek is neveznek – mondja mostani cikkében Kósa Ferenc, a jeles filmrendező. S vele együtt még sokan a filmes alkotók közül, akik az '56-os forradalom leverése után készítettek nagy hatású, magyar játékfilmeket. Nem véletlen, hogy az ezt követő években – csaknem ötven éven át, hiszen Mészáros Márta A temetetlen halott című filmdrámája 2004-ben indult a Filmszemlén – sorra születtek hírneves, magyar rendező-inktől az ötvenhatos traumát feldolgozó, de mindenképpen valamiként azt érintő nagy, magyar játékfilmek. Mert legtöbbszörük ugyanúgy érintettje is volt '56 őszének, akárcsak mi, nézők, akiknek filmjeiket alkották. Emlékszem, amikor Makk Károly Szerelem című filmjét megnéztem, mintha a saját szüleim története elevenedett volna meg előttem: amikor apámat '57 nyarán egy éjjel elvitték a falusi parókiánkról, a család nagyanyámnak ezt nem merte bevallani, s azt mondták, hogy ösztöndíjjal váratlanul Finnországba kellett utaznia. Anyám – akárcsak a filmbeli főszereplő, Luca (Törőcsik Mari zseniális alakításában) két, keserves éven keresztül „gyártotta” apám írógépén a nagyanyámnak szóló leveleket. Mostani összeállításunkban ezekből a híres és ismert magyar filmalkotásokból adunk közre színes és fekete-fehér felvételeket. Filmképeket, amelyek egyúttal életképek is. Hiszen e filmképek az életünk képei is.

Törőcsik Mari és Darvas Iván

Szerelem

Makk Károly rendezte 1970-ben Déry Tibor két novellájának ötvözetéből (Szerelem és Két asszony) Törőcsik Mari, Darvas Iván és Darvas Lili főszereplésével. Története szerint János, a főszereplő az ötvenes években politikai okokból börtönbe kerül, s Luca, a tanárnőként dolgozó fiatal felesége, miközben hűségesen várja férjét, elhitheti anyósával, hogy a fia filmet forgat Amerikában, ezért csak leveleket és ajándékokat tud küldeni édesanyjának. Makk Károly rendező Sztálin 1953-as halálával jelölte meg a főszereplő börtönből szabadulását évét. A filmben azonban nincs konkrét utalás arra, hogy a történet éppen 1953-ban játszódna. Arra viszont van, hogy 1956 után játszódik. Makk apró jelzést rejtett el: egy padon az *Esti Hírlap* című délutáni napilap fekszik, amely 1957-ben jelent meg először.

Az 1971-es, cannes-i filmfesztiválon a *Szerelem* elnyerte a Zsűri díját (*Prix du jury*). Ezt követően még számos hazai és nemzetközi elismerésben részesült, 2001-ben pedig bekerült Derek Malcolm, a *The Guardian* brit napilap filmkritikusa által összeállított, a 20. század száz legjobb filmjét tartalmazó felsorolásba.

Darvas Lili és Törőcsik

Darvas Iván

Páger Antal

Hűsz óra

Fábri Zoltán rendezte 1965-ben *Sánta Ferenc* 1964-ben megjelent, azonos című művéből. A filmdráma egy magyar falu hűsz évének számadásos, reprezentatív összefoglalása 1945-től négy volt cseléd életén keresztül, akiknek a története a földosztással kezdődik. A cselekmény összesen hűsz óra alatt pereget, ebbe az időbe sűrűsödnek hatalmas erővel a korszak konfliktusai. Főbb szereplők: Páger Antal, Görbe János, Szirtes Ádám, Keres Emil, Bánhidi László, Őze Lajos, Maklár János, Bodrogi Gyula, Sztankay István, Tordy Géza és Horváth Teri.

A magyar új hullám jelentős alkotásaként tárgyalják számon, amely a moszkvai és a római fesztivál nagydíja mellett több elismerést kapott más nemzetközi fesztiválokon is. Hazánkban

a filmkritikusok és a filmszemle fontosabb díjait is begyűjtötte. 2012-ben bekerült a Magyar Művészeti Akadémia tagjai által kiválasztott legjobb ötvenhárom magyar alkotás közé.

Görbe János

emberei a legkülönbözőbb kegyetlen, lélektani módszerekhez folyamodnak az emberek megtörésére. Ennek esik áldozatul az egyik főszereplő, Gajdor is, aki saját bőre mentésének reményében besúgóvá válik. A csendőrök nem akadályozzák meg, hogy később fogolytársai megfojtsák az árulót. Főbb szereplők: Görbe János, Latinovits Zoltán, Molnár Tibor, Kozák András, Agárdy Gábor, Madaras József, Koltai János, Avar István, Őze Lajos, Somogyvári Rudolf és Schlehmann Magda.

A film szemlélete és formanyelve új korszakot nyitott a magyar filmtörténetben. Az új vizuális nyelve, amelynek a világ filmművészetében is számos követője akadt, lehetővé tette Jancsó számára, hogy elhelyezze 1956 élményét a magyar történelem „népi” és forradalmi vonulatában. A film, noha nem nyert Cannes-ban, az egész világot Jancsó mellé állította.

Szegénylegények

Jancsó Miklós rendezte 1965-ben, a forgatókönyvét pedig Jancsó állandó alkotótársa, *Hernádi Gyula* készítette, akinek a nevét hosszú évekig nem lehetett feltüntetni a film alkotói között; producere *Nemeskürty István* volt.

A történet szerint 1869-ben gróf Ráday Gedeon kormánybiztos megkezdi az ország közbiztonságának helyreállítását, s fő célja, hogy felkuttassa és ártalmatlanná tegye azokat a szegénylegényeket és betyárokat, akik a '48-as szabadságharcban Rózsa Sándor vezetésével részt vettek. Az elfogottakat egy alföldi sáncban tartják, ahol néhány magánzárka kivételével szabad ég alatt, puszta földön élnek a rabok. A kihallgatások egy közeli tanyán folynak. Szabályszerű ítélet itt nem születik. A hatalom

Görbe János

Tízezer nap

Kósa Ferenc rendezte 1967-ben, operatőre pedig Sára Sándor volt. A filmet fél évszázaddal ezelőtt azért tiltották be, mert 1956 októberének eseményeit forradalomnak nevezik benne (lásd: Kósa Ferenc mostani írása – a szerk.). A *Tízezer nap* cím a cselekmény idejét jelzi, mert nagyjából tízezer napot dolgoz fel a magyar történelemből a Horthy-korszaktól a hatvanas évek közepéig, a Széles család történetén keresztül ábrázolva a magyar parasztság sorsát. Az összkép kiábrándító. A Horthy-rendszer és a Rákosi-korszak alig

különbözik: a harmincas években földesurak és csendőrök szedték el a szegények javait, míg az ötvenes évektől az elvben a földosztást és a parasztokat pártoló baloldali rendszer pribékjei teszik ugyanezt. S a látszat ellenére a kádári konszolidáció után sem lesz jobb a helyzet. Szereplők: Kozák András, Molnár Tibor, Görbe János, Bürös Gyöngyi, Koltai János és Rajz János. Sára Sándor operatőr tárgyilagos, távolságtartó képei és a korban forradalminak tartott geometrikus kompozíciók, stilizált díszletek képileg is emlékeztetnek a *Tízezer napot*.

Kósa Ferenc Cannes-ban a *Legjobb rendező díj*át kiérdemelt filmjével, a *Tízezer nappal* meg is égette magát: az 1965-ben forgatott filmet a két évvel későbbi, nemzetközi fesztiválra nem láthatta a közönség.

Tűzoltó utca 25.

Szabó István rendezte 1973-ban, s a forgatókönyvet is ő írta. A film szürrealista stílusban előadott, álmokba és víziókba sűrített, nemzedékeket átfogó családtörténet. A sokszereplős film – Sára Sándor operatőri munkája – helyszíne egy áporodott levegőjű, kopottas, pesti bérház, hősei a ház lakói. „Házunk a múlt egy darabja – írja Szabó István a film mottójában –, az emberek, akik itt laknak, a múlt emlékeinek szövevényében élnek, életük legnagyobb döntéseit a háborús évek követelték tőlük, s emberségük, magatartásuk döntő próbái elé is akkor álltak.” A *Tűzoltó utca 25.* igazi „főszeplője” tehát egy lebontásra ítélt ferencvárosi ház, benne sok-sok álmodóval. És ki gondolná, hogy Szabó István ehhez a filmjéhez Mándy Ivánnal hetekig régi filmhíradókat nézegetett. Főbb szereplők: Lucyna Winnicka, Makay Margit, Bálint András, Pásztor Erzsébet, Békés Rita, Margitai Ági, Szemes Mari, Mándy Iván, Müller Péter és Temessy Hédi. 1974-ben, Atlantában a legjobb külföldi film díját kapta.

Budapesti mesék

Szabó István rendezte négy évvel később, 1977-ben ezt a filmet is, egy allegorikus, költészettel és jelképekkel teli történetet. Ő írta ez esetben is a forgatókönyvet. Emberek egy csoportja a sínekre rak egy eltévedt, kisiklott villamost, ezzel kezdetét veszi utazásuk a mitikus kocsiszímbé. Útközben a legkülönbözőbb akadályokba ütköznek, útjuk hazánk legújabb történelmének helyszínein vezet át. Ott található közöttük Rajk perének rezonanciája és az 56-os események. Főbb szereplők: Bálint András, Mészáros Ági, Békés Rita, Bánsági Ildikó és Huszárík Zoltán. Szabó István-monográfia írója szerint „A történet egy ember története. A villamos is egy ember pokolra szállása, s ez az ember maga az alkotó.”

Megáll az idő

Gothár Péter rendezte a *Bereményi Gézával* közös forgatókönyv alapján 1981-ben. Az időugrásokkal tarkított, egyenes vonalú elbeszélés történelmünk sorsfordító dátumai mentén halad: az expozícióban 1956 forradalmának végnapjaiban vagyunk, a fekete-fehér filmhíradót stilizált, fikciós képek váltják. A sztori 1963. november 5-én (a forradalom leverésének hetedik évfordulóján) folytatódik,

a sűrű történet nagy része ezen a szeszélyes éveton játszódik, rádióhírben még halljuk a Kennedy-merényletet, majd az epilógusban már 1967. december 31-ét írunk: a keretet a megint fekete-fehérre váltó kép adja. Ezekben az elemelt, elszínezett jelenetmorzsákban a főhősök életének változásait látjuk. Mondhatnánk azt, hogy a *Megáll az idő* forradalom, szex, cola és rock and roll, amúgy nosztalgikus-pestiesen, gotháros groteszk melodramázással. Tudatfilm, amelyben jó pár generáció

magára ismerhet. De mondhatjuk azt is, hogy filmes fejlődésregény, a főhős eszmélése és ráedződése a világra, a kisbetűs életre.

Koltai Lajos operatőrrel együtt Gothár manipulálta a filmképet, szándékosan megromcsolva a film negatívját, hogy szó szerint régies, karcos, töredezett legyen a film. Főbb szereplők: Iván Anikó, Znamenák István, Gálfy Péter, Pauer Henrik, Söth Sándor, Kakassy Ágnes, Óze Lajos és Hetényi Pál.

A Cannes-i fesztiválon 1982-ben Gothár Péter lett *Az év felfedezettje*.

EGY HORDÓNYI VÉR

(Részletek a szerző *A forradalom névtelen napszámosa* című írásából)

A hhoz a nemzedékhez tartozom, amelyik 1956-ban, a forradalom napjaiban vált nagy hirtelen felnőtté, s amelyiket ezért ötvenhatos nemzedéknek is neveznek. Való igaz: nemzedéktársaim közül sokan vesztették el az életüket a harcok és a megtorlások idején. Ami engem illet: sok mindent láttam, megéltem és meg is értettem abból, ami a forradalom forratagában történt. A harcokban viszont nem vettem részt – így hát nem tekintem magam sem a forradalom hősenek, sem a forradalom áldozatának. Csúpan egy névtelen halandó volnék a több millió közül, vagyis a magyar népből.

1956-ban tizenkilenc éves voltam, s Nyíregyházán, a szülővárosomban éltem. [...] Amikor otthon elmondtam a szüleimnek, hogy sürgősen indulnom kell Pestre, mert vért és élelmet viszünk a kórházakba, szegény anyámnak könnybe lábadt a szeme. Kérve kért, szinte könyörgött, hogy maradjak otthon. [...] Felkapaszkodtam a teherautó hátuljára, befészkeltem magam a kenyerek és a krumpliszákók közé, s nekivágtunk az éjszakának. Úttalan utakon zötykölődtünk, mert a főbb útvonalakon a szovjet tankok vonultak az ország szíve felé. Másnap hajnalban érkezünk Budapestre. A teherautóink szétszédtek; ki-ki próbálta megközelíteni a maga úti célját. A városban viszonylag csend volt, már életbe lépett a tüzszünet. Néha-néha hallottunk csak egy-egy távoli fegyverropogást.

Az utcákon súlyos és véres harcok nyomait láttuk. Kiegett tankok, szétlőtt teherautók, felborított villamosok és kockakövekből emelt barikádok között kóvályogtunk, mire nagy nehezen eljutottunk az Üllői út környékére, s megálltunk egy kórház bejáratánál. A kaput orvostanhallgatók őrizték. Az egyik karjukon nemzeti színű, a másikon vöröskeresztes karszalagot viseltek, a vállukon puskát. Kinyitották a kaput, s beengedtek bennünket a kórház udvarára. [...]

A rálolás vége felé odajött hozzám egy medika. Átszellemült arcú, fényes szemű, szinte légies lény volt. Azt mondta: isten ellen való vétek volna, ha üres kézzel, vagyis üres teherautóval térnék haza, hiszen a kórház pincéje telis-tele van elesettekkel, akik közül sokan az ország keleti részéből kerültek a fővárosba. Ezek a fiúk és lányok – egyetemisták, gyári munkások és sorkatonák – az életüket áldozták a szabadságunkért; megérdemlik, hogy hazakerüljenek a szüleikhez, a családjaikhoz. Az Isten se bocsátaná meg nekünk, ha nem lennének emberhez méltó módon eltemetve. [...]

A harcok során elpusztult fiúk és lányok átvért zászlokkal voltak letakarva. A nyakukban madzagon kockás irkalap lógott, arra volt felírva a nevük és a címük. A torkom is és a szívem is összeszorult. Odább oldalogtam, s leültem egy kerti köre. Tenyerembe tettem az arcom, s azon töprengtem, miként fogom átadni ezeket a holttesteket a szüleiknek. Mit mondok majd nekik? Akkor és ott a kerti kövön üldögélve egy különös, már-már mítoszértékű

történet tanúja lehettem. Onnét láttam, amint a kórház bejáratánál megállt egy szekér. Leszállt róla egy barázdált arcú, fehér bajszerű, idősebb férfi. Sötét kucsmát, rövid kabátot, gallér nélküli, fehér inget és csizmát viselt, mint a Tisza környéki parasztemberek ünnepnapokon. A szekér hátuljából a ponyva alól leemelt egy kis hordót, odavitte a vaskapuhoz, letette az egyik fegyveres ör lábai elé, s így szólt:

– Ez vér. Vigyék oda, ahol szükség van rá!

– Milyen vér? – kérdezte döbbenet a fegyveres fiú.

– A mi vérünk – mondta a parasztember, majd hozzátette: hallottuk a rádióban, hogy a kórházakban hiányzik a vér, így hát összejöttünk néhányan, megvágtuk az ereinket, s beléeresztettük ebbe a hordóba.

– De hát ez a hordó nem tiszta – mondta az egyetemista.

– Kikéneztük rendesen, s ki is mostuk tiszta vízzel – felelte a férfi.

– Na, de hát a vércsoportok – kezdte volna magyarázni a leendő orvos, de mint akinek váratlanul összegabalyodik a nyelve, elakadtak a szavai.

– Haza pedig nem viszem! Azért hoztam, hogy használják, vagy legalábbis értsenek belőle. No, isten megáldja magukat! – mondta végül a parasztember, majd fellépett a szekérré, s két fekete lovával elindult arrafelé, amerről jött.

A fegyveres fiú valamедdig még nézte, nézegette ezt a kis hordót, azután hirtelen úgy összecsuplott, akár egy colstok, ez a hordónyi vér igencsak kizökkenette őt a valódi világból.

„A MAGYAROK VÉRE”

A sorsom úgy alakult, hogy 1958 ősztől a Színház- és Filmművészeti Főiskola hallgatója lettem. A *Tízezer nap* című diplomafilmemet 1963-ban készítettem. Ebben a filmben van néhány, fontos jelenet, amely 1956 októberében játszódik, s amelyben a forradalmat forradalomnak neveztem. A filmet azonnal betiltották. A korabeli hatalom elrendelte, hogy a forradalom szót vágjam ki a filmből, s az ellenforradalom szót használjam helyette. Én azonban megmakacsoltam magam, s ezt a nyilvánvaló történelemhamisítást megtagadtam. Úgy gondoltam: mindazok után, amit 1956 őszen megéltem, nem lehetek hűtlen a forradalomhoz. Diplomát nem kaptam, a filmemet pedig páncélszekrénybe zárták. Közölték: ha ragaszkodom a forradalom szó

használatához, Magyarországon többé nem készíthetek filmet. Néhány éven át tehát szembe kellett néznem azzal a rideg ténnyel, hogy konokságom miatt vége szakadhat filmes pályafutásomnak, s egyetlen árva szóra rámehet akár az egész életem. 1967 tavaszán váratlan dolog történt: a Tízezer napot meghívták a cannes-i filmfesztiválra. Úgy látszik, konokságom híre valamilyen úton-módon eljutott Párizsba is. Állítólag a francia, kulturális kormányzat jegyzéket juttatott el a magyar, kulturális kormányzathoz, amelyben az állt, hogy ha nem ezt a filmet küldik a cannes-i filmfesztiválra, akkor a továbbiakban a magyar filmek részvételére nem tartanak igényt. A Tízezer nap Cannes-ban megkapta a GRAND PRIX DE LA MISE EN SCENE-t, vagyis a rendezésért járó nagydíjat.

A Tízezer nap párizsi bemutatója alkalmából francia barátaim a vetítés előtt felolvasták Albert Camus „*A magyarok vére*” című írását, amelyet a Nobel-díjas, francia író az 1956-os forradalom tiszteletére írt. Néhány mondatot felidéznek Camus írásából: „*A magyar vér oly nagy értéke Európának és a szabadságnak, hogy óvnunk kell minden cseppjét... A legázolt, bilincsbe vert Magyarország többet tett a szabadságért és az igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben... Nehéz minékünk méltónak lenni ennyi áldozatra...*”

Semmi kétség: Camus ezekkel a mondatokkal világtörténelmi rangra emelte a forradalmunkat. Írását a szívem felett, az ingem alá rejtve csempésztem át a határon, s azóta is ereklyeként őrzöm. ♣

Szerencsés Dániel

Sándor Pál rendezte 1983-ban Mezei András novellája alapján, Ragályi Elemér operatőr közreműködésével. A tizenhat éves Szerencsés Dániel és a barátja 1956-ban úgy döntenek, hogy elhagyják az országot. El is jutnak a nyugati határig, ahol a megbeszélés szerint egy szállodában kell megvárniuk a teherautót, amely átviszi őket Ausztriába. A menekülőkkel telezsúfolt szállóban még utoljára feltehetik maguknak a kérdést: menni, vagy maradni?

Főbb szereplők: Rudolf Péter, Margitai Ági, Major Tamás, Zsótér Sándor, Bodrogi Gyula, Töröcsik Mari, Garas Dezső, Kern András, Takács Katalin, Kishonti Ildikó, Voith Ági, Földessy Margit, Végvári Tamás, Temessy Hédi, Kertész Péter, Gáti Oszkár, Téry Sándor, Földi Teri, Patkós Irma és Újlaki Dénes.

1986-ban Gdańskban a *Legjobb külföldi film* díját kapta.

A másik ember

Kósa Ferenc rendezte 1987-ben. A kétrészes film egy magyar család két generációjának sorsát követi századunk derekán, a negyvenes és az ötvenes években, különös tekintettel az 1944-es és az 1956-os eseményekre. József Attilával foglalva össze Kósa filmjét: „Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni...” A két nemzedék történelmi ihletésű balladája egyúttal a másik ember filozófiája is, ez Kósa válasza a történelemre. És addig nem tudjuk rendezni közös dolgainkat, míg nem ébredünk rá, hogy a másik ember és a másik nép is bennünk van, a közös sorsban, s hogy a közös konfliktus legalább annyira összeköt, mint szétválaszt bennünket. Kósa évtizedek óta keresi ezt a másikat. Talán a lehetőségekkel terhes, eltékoztolt hatvanas évek öröksége ez.

Főbb szereplők: Bessenyei Ferenc, Eperjes Károly, Ráckevei Anna, Varga Zoltán, Bodor Johanna, Jakab Csaba és Galkó Balázs.

Eldorádó

Bereményi Géza rendezésében készült 1988-ban, az ő forgatókönyve szerint, részben saját gyermekkorát mesélve el benne.

A helyszín 1945-ben a Teleki tér, ahol Monori, a piac királya újakezdi tevékenységét. Életelve: akinek aranya van, annak mindene van. Neki van. Lánya hazatér Bécsből, s fiút szül. Monori két marék ékszer árán megszabadul a vejétől, s az unokát ő neveli. 1950: a piac vegetál. Monori szotyolát árul, s kivár. Egy rúd arannyal megmenti diftériás unoká-

Eperjes Károly

ja életét. 1956: Monori szeretné külföldre juttatni lányának családját. Az aranyrudakat hátizsákba rakja. Az utcákon fegyveres harc, tankok. Monori rosszul lesz. Eljutnak a kórházba, ahol unokája kezébe nyom egy aranyrudat: szerezzon orvost. Főbb szereplők: Eperjes Károly, Pogány Ju-

dit, Eszenyi Enikő, Andorai Péter, Haumann Péter és Balkay Géza.

1968-ban Európai Filmdíjas, a *Legjobb rendező* Bereményi Géza. Az *Eldorádó* 2012-ben bekerült a Magyar Művészeti Akadémia tagjai által kiválasztott legjobb ötvenhárom magyar alkotás közé.

Udvaros Dorottya és Andorai Péter

Hajnali háztetők

Dömölky János rendezte *Ottlik Géza* kisregényéből 1967-ben, s a forgatókönyvet is ő írta. A főszereplő festőművész elmeséli *Hajnali háztetők* című képének születését. Közben barátságokon és szerelmeken keresztül kirajzolódik a múlt század első felének társadalomképe.

Főbb szereplők: Cserhalmi György, Andorai Péter, Takács Katalin, Udvaros Dorottya, Eperjes Károly, Rajhona Ádám, Haumann Péter, Sinkó László, Kulka János, Bálint András és Bán János.

XXV. évfolyam, 8. szám. 2016/8.

A szerkesztőbizottság tagjai:

Alföldy Jenő, Ágh István, Bertalan Tivadar, Czigány György, Dobai Péter, Gyulai Líviusz, Iancu Laura, Kalász Márton, Rózsássy Barbara, Szakonyi Károly, Tóth Éva

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**

Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**

Művészeti vezető: **Kő Pál**

Művészeti szerkesztő: **Réti Attila**

Olvasószerkesztő: **Pécsi Tibor**

Rovatvezető: **Ughy Szabina**

Titkárságvezető: **Óri-Kiss Gyöngyi**

Szerkesztőségi postacím:

1052 Budapest, Városház u. 7., fsz. 15.

Telefon: 233-6952.

Mobil: 06-20-465-9232.

E-mail: iroegy@gmail.com.

Kiadja: **Magyar Írók Egyesülete**

Elnök, kiadóigazgató: **Szakonyi Károly**

Nyomdai kivitelezés:

Pharma-Press Kft.

1037 Budapest, Vörösvári út 119–121.

Felelős vezető: **Dávid Ábel Dániel**

Rajhona Ádám,
Cserhalmi György
és Eperjes Károly

A halálraitélt

Zsombolyai János rendezte 1989-ben, s még ebben az évben díjat nyert a Magyar Filmszemlén. Későbbi kritikában olvashatjuk a filmről: „A véres novemberi beavatkozást követően a kormány könyörtelenül leszámolt azokkal, akiknek feltételezhetően szerepük volt az '56-os események kirobbantásában. A megtorlás áldozataként tettek lehetetlenné,

Malcsiner Péter

fosztottak meg szabadságától, sőt végeztek ki sok-sok embert – köztük véletlen, ártatlan, a diktatórikus rendszert aligha veszélyeztető személyiségeket is. Egy ilyen »kinevezett ellenségről« szól Zsombolyai János 1989-ben forgatott alkotása: A halálraitélt. [...] Valóságos tények, megrendítő életutak szolgálták a forgatókönyv alapjául. Zsombolyai János nagyszabású előtanulmányokat folytatott annak érdekében, hogy hitelesen

tárja fel hőse tragikus kiszolgáltatottságának állomásait. Mécs Imre, Fónay Jenő és Obersovszky Gyula mellett a társíró Jeli Ferenc (*filmforgatókönyv író – a szerk.*) is »modellje« a műnek.”

Főbb szereplők: Malcsiner Péter, Máté Gábor, Hegyi Barbara, Bubik István és Fonyó József. 1990-ben a Berlieni Nemzetközi Filmfesztiválon Zsombolyai János Arany Medve-jelölést kapott.

Magyar rekviem

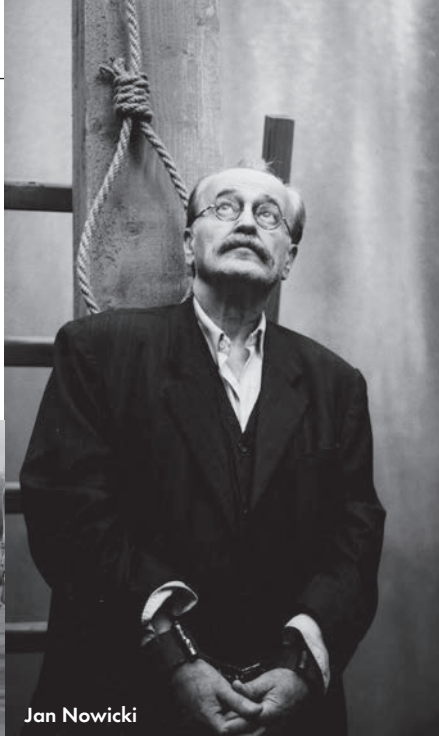
Makk Károly rendezte 1991-ben, magyar–német filmdráma. A forgatókönyvírók: Kornis Mihály, Makk Károly és Vásárhelyi Miklós, a producer Bacsó Péter.

„A helyszín Budapest 1958-ban, ahol a börtönben heten várnak kivégzésükre: a Tengerész, a Kölyök, a Tanár úr, a Cigány, az Őrnagy, a Lux és a Néma. Először a kölyköt viszik el. Aztán a cigányt, miután megalázzák és összeverik. Az őrnagy infarktus kap, Lux felvágja az ereit, amikor a tengerészt viszik. Végül a néma is megszólal, hogy még utoljára át tudja adni a tanár úr üzenetét. Valamennyien küzdöttek valamiért. Ki egy eszméért, ki csak az életéért. Egyben volt közös a sorsuk – úgy végezték, mint a kutyák, koporsóban a moslékosdészsák mellett” – olvashatjuk a film bemutatója után egy korabeli kritikában.

Főszereplők: Bezerédi Zoltán, Cserhalmi György, Eperjes Károly, Gazdag Tibor és Hans Christian Blech.

A temetetlen halott

Mészáros Márta rendezte 2004-ben: magyar–szlovák–lengyel történelmi dráma. Nagy Imre, az ötvenhatos miniszterelnök életének azt a szakaszát tárja elénk, amelyről a legkevesebbet tudhatunk. Utolsó éveit eleveníti fel a jugoszláv nagykövetségtől a sznagovi fogságon és a tárgyaláson át a ki-

Jan Nowicki

végzésig. Mészáros Márta így ír a filmjéről. „Személyes okom is van arra, hogy ezt a filmet megcsináltam: gyermekkoromban ismertem meg Nagy Erzsébetet. Végigkövettem hányatott sorsát, amikor magányosan, kitzasztva élt, majd elszánt harcát az apja rehabilitálásáért. Nagy Imrével is többször találkoztam, máig emlékszem kedves, joviális alakjára. Nálam lehetett őt először nyilvánosan látni, a »Napló« filmsorozat második részében (*Napló szerelmeimnek*), emlékszem az euforikus fogadtatásra, amikor hajlott alakja feltűnt a vásznon. Régóta készültem arra, hogy filmet készítsék róla.”

Főbb szereplők: Jan Nowicki, Moór Marianna, Cserhalmi György, Horváth Lili, Kulka János, Mácsai Pál, Andorai Péter és Csujka Imre. 2005-ben a Magyar Filmszemle *Legjobb férfi alakítása* díját Cserhalmi György kapta.

Mansfeld

Szilágyi Andor rendezte 2006-ban azt a magyar–kanadai koprodukcióban készült filmet, amely az '56-os forradalmat követő megtorlás legfiatalabb áldozatáról, *Mansfeld Péter*ről szól. Nemzetközi díszbemutatóját október 23-án, a forradalom kitörésének 50. évfordulóján Kanadában tartották.

Története szerint két évvel az '56-os forradalom után a tizenhét éves Mansfeld Péter a Széna téri emlékeitől áthatva a felkelés újra-élesztéséről és bebörtönzött sógora kiszabadításáról ábrándozik. Közben barátaival és a nála idősebb társával kamaszos balhéba és kisebb köztörvényes bűnökbe keverednek. Sorsuk akkor pecsételődik meg, amikor elrabolnak egy őrségben álló rendőr törzsörme-tert. A fiúk vizsgálati fogságba kerülnek, s Mansfeld Péter, hogy mentse a már életkora szerint súlyosan büntethető társát és a többi-eket, a kihallgatások során mindent magára vállal. A kihallgatók nem tudják megtörni, s a kezdetben kis súlyúnak látszó ügy egy ellenforradalmi szervezkedés leleplezésévé és megtorlásává alakul. Főbb szereplők: Francsikai Péter, Maja Morgenstern, Nagy Ervin, Dimény Áron, Eperjes Károly, Pindroch Csaba, Blaskó Péter és Seress Zoltán.

„Nem angyal, korántsem az, hibát hibára halmoz, mégis ártatlan, velejéig ártatlan” – írta le Mansfeld Péter alakját az édesanyját alakító Maja Morgenstern. ♣

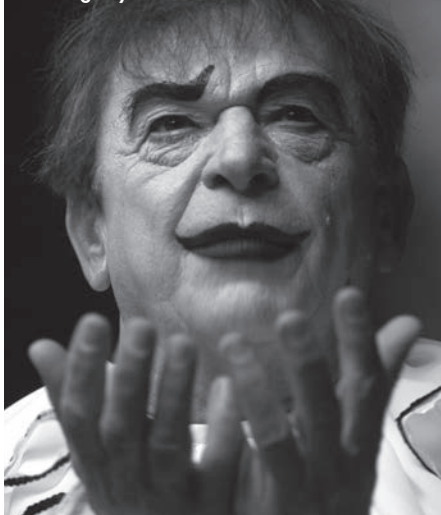
Összeállította: Sággy Ildikó

Világszám

Koltai Róbert 2004-ben rendezte humorral dúsított, lírai történetét az ikerpárról (Naftalin és Dodó), akik apjuk mesterségét követve gyakran lépnek fel együtt bohócként, artistaként a cirkuszban. Az ötvenes évek elején egyik előadáson balul sül el merész tréfájuk, s bár a történetekért Naftalin a felelős, mégis Dodó kerül börtönbe. 1956. október 23-án Naftalin, aki egy vidéki színház kelléke, akaratlanul kerül a forradalmi események középpontjába. Elindul a fővárosba, hogy kiszabadítsa bátyját.

Főszereplők: Gáspár Sándor és Koltai Róbert.

Bodrogi Gyula

A temetetlen halott

FILMKÉPEK ÉS ÉLETKÉPEK

1956 jelenléte
a magyar
játékfilmekben

Jan Nowicki

Mansfeld

Szerencsés Dániel

Eldorádó

Világszám

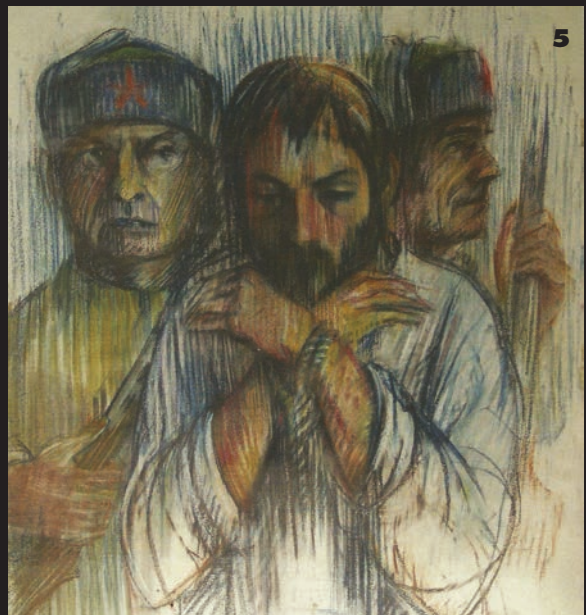

'56 ŐSZE A KÉPZŐMŰVÉSZETI FŐISKOLÁN

A FORRADALOM FESTŐJE

DOKUMENTUMRIPORT
CSIZMADIA ZOLTÁNNAL

Cikkünk a 90. oldalon

1. '56-os mártír
2. Rendőrtárok 2006 októberében
3. Bauer Sándor tűzhalála
4. Fiú fegyverrel
5. Pribékek között

